

Висновок № 7 (2005)
Консультативної ради європейських суддів
до уваги Комітету Міністрів Ради Європи
з питання "Правосуддя та суспільство"*

Вступ

1. На 2005 рік перед Консультативною радою європейських суддів (КРЕС) було поставлено завдання¹ прийняти Висновок з питання "Правосуддя та суспільство" до уваги Комітету Міністрів Ради Європи.

2. У цьому зв'язку КРЕС розглянула такі питання з Рамкового глобального плану дій для суддів у Європі, а саме:

- зв'язки з громадськістю, просвітня роль судів у демократичному суспільстві (див. Розділ V(b) Плану дій);
- відносини з особами, що беруть участь у судовому процесі (див. Розділ V(c) Плану дій);
- доступність, простота та зрозумілість мови, яка використовується судом у судових провадженнях та при формулюванні судових рішень (див. Розділ V(d) Плану дій).

3. Підготовча робота проводилася на підставі:

- розгляду асquis [доробку] Ради Європи, а також результатів П'ятої зустрічі голів європейських верховних судів на тему "Верховний Суд: публічність, видимість та прозорість" (м. Любляна, 6—8 жовтня 1999 р.), Конференції голів асоціацій суддів на тему "Правосуддя та суспільство" (м. Вільнюс, 13—14 грудня 1999 р.) та Європейської конференції на рівні міністрів з питання політики щодо засобів масової інформації (м. Київ, 10—11 березня 2005 р.);

- відповідей на запитання опитувальної анкети (з пояснювальною запискою), підготовленої заступником голови КРЕС та представленої на пленарному засіданні КРЕС в м. Страсбург 22—24 листопада 2004 року;

- звіту, підготовленого експертом КРЕС з цього питання, п. Еріком Котье (Mr Eric Cottier) (Швейцарія);

- повідомлень учасників Другої Європейської конференції суддів на тему "Правосуддя та засоби масової інформації", організованої Радою Європи в рамках головування Польщі в Комітеті Міністрів з ініціативою КРЕС у співпраці з польською Національною радою судівництва та за підтримки Міністерства юстиції Польщі (м. Краків, 25—26 квітня 2005 р.);²

- проекту Висновку, підготовленого робочою групою КРЕС (CCJE-GT) у 2005 році.

---

* Схвалено на 6 засіданні КРЕС (Страсбург, 23—25 листопада 2005 р.), документ № CCJE (2005), оп. № 7.

¹ Див. докладне описання повноважень КРЕС на 2004—2005 рр., схвалено Комітетом Міністрів на 876 засіданні заступників міністрів (17 березня 2004 р., пункт 10.1).

² Учасники конференції, тобто судді та інші особи, що мають професійну зацікавленість у цьому питанні, у тому числі представники ЗМІ та міжнародних організацій, парламентарі та експерти з питання, що розглядається, зосередилися, з одного боку, на відповідних положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ), практиці Європейського суду з прав людини, текстах та інших інструментах стосовно права на публічну інформацію, яке ефективно захищається пресою, а з іншого боку, на вимогах права справедливого публічного розгляду справ незалежним та безстороннім судом з метою захисту гідності людини, приватного життя, репутації інших осіб та презумпції невинуватості, де кінцевою метою є пошук шляхів до встановлення балансу між конфліктуєчими правами та свободами.

4. При підготовці цього Висновку КРЄС також розглянула "Варшавську декларацію", прийняту Третім саммітом голів держав та урядів Ради Європи, що був проведений у Варшаві 16—17 травня 2005 року. У Декларації Самміт підтвердив відданість "посиленню верховенства права на всьому континенті на основі потенціалу Ради Європи у встановленні стандартів". У цьому контексті голови держав та урядів підкреслили "роль незалежної та ефективної судової влади в державах-членах".

5. Цей Висновок стосується: (А) зв'язків судів з громадськістю з особливим наголосом на ролі судів у демократичному суспільстві; (Б) відносин судів з особами, що беруть участь в судовому процесі; (В) відносин судів із засобами масової інформації; та (Г) доступності, простоти та зрозумілості мови, яка використовується судом під час судових проваджень та при формулюванні судових рішень.

А. ЗВ'ЯЗКИ СУДІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ З ОСОБЛИВИМ НАГОЛОСОМ НА РОЛІ СУДІВ В ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

6. Розвиток демократії в європейських державах означає, що громадяни повинні отримувати належну інформацію про організацію органів публічної влади та умов, в яких створюються закони. Крім того, для громадян так само важливо знати про те, як функціонують установи судової системи.

7. Правосуддя є важливим компонентом демократичних суспільств. Воно має на меті вирішення спорів між сторонами і, шляхом прийняття рішень, виконання як "нормативної", так і "просвітницької" ролі, надаючи громадянам відповідні настанови, інформацію та запевнення щодо права і його практичного застосування¹.

8. Суди є та сприймаються такими широким загалом як належний форум для встановлення юридичних прав і обов'язків та вирішення пов'язаних з цим спорів. Суспільство ставить з повагою та має довіру до спроможності судів здійснювати таку функцію². Однак розуміння ролі судової влади в демократичних країнах (особливо розуміння того, що обов'язком судді є справедливе та безстороннє застосування закону незалежно від можливих соціальних або політичних тисків) значно відрізняється в різних країнах та соціально-економічних умовах Європи. Рівень довіри до діяльності судів є, відповідно, неоднаковим³. Адекватна інформація про функції судової влади та її роль у повній незалежності від інших гілок державної влади може, таким чином, ефективно сприяти більшому розумінню судів як наріжного каменю демократичних конституційних систем, а також обмежень в їхній діяльності.

9. Власний досвід більшості громадян щодо судової системи своїх країн обмежується участю, яку вони могли брати в якості сторін судових процесів, свідків або присяжних. Важливою є роль ЗМІ у поширенні інформації про роль та діяльність судів (див. розділ В нижче). Але, крім спілкування через ЗМІ, обговорення у КРЄС висвітило важливість створення прямих зв'язків між судами та широкою громадськістю. Інтегрування правосуддя в суспільство вимагає, щоб судова влада відкрилася та вивчила, як зробити себе відомою. Ідея полягає не в перетворенні судів на циркову арену, а в тому, щоб сприяти прозорості судового процесу. Визнаним є те, що повна прозорість неможлива, особливо, коли йдеться про необхідність захисту ефективності розслідувань та інтересів учасників процесу, але розуміння того, як

---

¹ Див. Висновки П'ятого засідання голів європейських верховних судів, м. Любляна, 6—8 жовтня 1999 року, пункт 2.

² Див., наприклад, Європейський суд з прав людини, справа "Санді Таймс" проти Сполученого Королівства" (*Sunday Times v. The United Kingdom*), рішення від 26 квітня 1979 року (Series A, № 30), в якому поняття, згадані в тексті, визнаються такими, що входять до терміна "авторитет суду", який міститься в статті 10 ЄКПЛ.

³ Див. Висновки засідання голів асоціацій суддів на тему "Правосуддя та суспільство", м. Вільнюс, 13—14 грудня 1999 року, пункт 1.

працює судова система, має, безумовно, просвітницьке значення та повинно зміцнити суспільну довіру до функціонування судів.

10. Першим шляхом до того, щоб зробити суди доступнішими, є вжиття заходів загального характеру, спрямованих на інформування громадськості про діяльність судів.

11. У зв'язку із цим КРЕС могла б послатися на власні рекомендації, що містяться у Висновку № 6 (2004), щодо просвітницької роботи судів та необхідності організації відвідань судів школярами та студентами або будь-якою іншою групою, яка має інтерес до судової діяльності. Це не змінює той факт, що важливим обов'язком держави залишається надання будь-кому, у школі чи університеті, знань, в яких значна увага приділяється судовій системі.

12. Така форма спілкування є ефективнішою, коли до неї залучені ті, хто безпосередньо працює в системі. Відповідні шкільні та університетські освітні програми (не лише на юридичних факультетах) повинні включати описання судової системи (у тому числі виступи суддів у навчальних аудиторіях), відвідання судів та активне викладання судових процедур (рольові ігри, відвідання судових слухань тощо)¹. Суди та асоціації суддів в цьому плані можуть співпрацювати із школами, вищими навчальними закладами та іншими освітніми установами для того, щоб бачення суддів було викладено в навчальних програмах та відкритих обговореннях.

13. КРЕС уже заявила в загальній формі про те, що самі суди повинні брати участь у поширенні інформації про доступ до правосуддя (через періодичні звіти, друковані пам'ятки для громадян, Інтернет, інформаційні офіси тощо). КРЕС уже рекомендувала розробку освітніх програм, спрямованих на надання конкретної інформації (наприклад, щодо характеру судових проваджень, середньої тривалості процесів у різних судах, судових витрат, альтернативних засобів врегулювання спорів, які пропонуються сторонам, важливих для практики рішень судів) (див. пункти 12–15 Висновку КРЕС № 6 (2004)).

14. Суди повинні брати участь у загальних рамкових програмах, які організуються іншими державними установами (міністерствами юстиції та освіти, вищими навчальними закладами тощо). Однак, на думку КРЕС, суди також мають вдаватися до власних ініціатив у цьому відношенні.

15. Оскільки відносини з окремими особами, які звертаються по правосуддя, традиційно підтримуються самими судами, хоча й у неструктурований спосіб, суди в минулому неохоче встановлювали прями відносини з представниками громадськості, не залученими до судових процесів. Публічність розгляду справ у тому сенсі, як це закріплено в статті 6 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), традиційно розглядалася як єдиний контакт між судами та громадськістю, що робило ЗМІ для судів єдиною ланкою зв'язку. Такий підхід швидко змінюється. Обов'язки безсторонності та незалежності, які є відповідальністю суддів, сьогодні не можуть розглядатися як перешкода на шляху для судів у їхніх спробах відігравати активну роль в інформуванні громадськості, оскільки така роль є справжньою гарантією незалежності судової влади. КРЕС вважає, що держави-члени повинні заохочувати судові установи до такої активної ролі в цих напрямках через розширення та удосконалення "просвітницької ролі", як описано в пунктах 9–12 вище. Вона більше не може обмежуватися лише ухваленням судових рішень; суди повинні діяти як "речники" та "посередники". КРЕС вважає, що, хоча суди дотепер просто погоджувалися брати участь в освітніх програмах, коли отримували відповідні запрошення, сьогодні необхідно, щоб суди самі ставали ініціаторами таких програм.

---

¹ Див. Висновки зустрічі голів асоціацій суддів на тему "Правосуддя та суспільство", м. Вільнюс, 13–14 грудня 1999 року, пункт 1.

16. КРЄС розглянула прямі ініціативи судів щодо зв'язків з громадськістю, які не залежать від діяльності ЗМІ та/або дій, відповідальність за які покладена на інші установи. Було розглянуто та рекомендовано такі заходи:

- створення в судах відділів, відповідальних за прийом та інформування громадян;
- поширення друкованих матеріалів, відкриття Інтернет-сайтів, за які суди несуть відповідальність;
- організація судами календаря освітніх форумів та/або регулярних зустрічей, відкритих, зокрема, для громадян, громадських організацій, політиків, студентів ("програми охоплення").

17. КРЄС присвятила окреме обговорення таким "програмам охоплення" (outreach programmes). КРЄС із цікавістю відзначає, що в деяких країнах суди відомі тим, що організують, часто за підтримки інших активних соціальних груп, освітні ініціативи, в межах яких викладачі, студенти, батьки, юристи, лідери місцевих громад та представники ЗМІ збираються в судах для спілкування із суддями та системою правосуддя. Такі програми зазвичай передбачають залучення професіоналів з підготовленими ресурсами та забезпечують мережу для професійного розвитку викладачів.

18. Деякі заходи розраховані на окремих осіб, які через їхнє соціально-економічне та культурне становище не є достатньо обізнаними із своїми правами та обов'язками і, таким чином, вони не реалізують своїх прав або, що є ще гіршим, стають учасниками судових процесів через невиконання своїх обов'язків. Тому імідж правосуддя в найбільш нужденних соціальних групах підтримується через програми, які міцно пов'язані із заходами розширення "доступу до правосуддя" включно з, але не обмежуючись, правовою допомогою, послугами громадського інформування, безоплатних порад юристів, прямого доступу до судді в дрібних справах тощо (див. розділ А Висновку КРЄС № 6 (2004)).

19. КРЄС рекомендує надання загальної підтримки з боку європейських судових органів та держав на національному та міжнародному рівнях судовим "програмам охоплення", описаним вище; такі програми повинні стати звичайною практикою. КРЄС вважає, що такі програми виходять за межі загальної інформації для громадськості. Вони спрямовані на формування правильного сприйняття ролі судді в суспільстві. У цьому контексті КРЄС вважає, що тоді, як забезпечувати загальне інформування щодо функціонування системи правосуддя та визначати шкільні й університетські навчальні програми повинні міністерства юстиції та освіти, — самі суди у відповідності з принципами незалежності судової влади мають визнаватися належною інституцією для запровадження "програм охоплення" та здійснення регулярних ініціатив, які передбачають проведення досліджень, організацію фокус-груп, залучення юристів та науковців до публічних обговорень тощо. Насправді такі програми мають на меті покращення розуміння та довіри суспільства до системи правосуддя і, загальніше, посилення судової незалежності.

20. На думку КРЄС, для розроблення вищезазначених програм суддям має бути надана можливість отримати відповідну підготовку щодо зв'язків з громадськістю. Суди також повинні мати можливість залучати штат працівників, які відповідатимуть за зв'язки з освітніми установами (відділи зв'язків з громадськістю, про які йшлося вище, також могли б виконувати це завдання).

21. КРЄС здається, що роль координування різноманітних місцевих ініціатив, а також сприяння загальнонаціональним "програмам охоплення" повинна бути надана незалежному органу, згаданому в пунктах 37 та 45 Висновку КРЄС № 1 (2001). Цей незалежний орган також може задовольняти складніші інформаційні потреби політиків, науковців, громадських організацій із залученням до роботи професіоналів, наділених ресурсами.

22. КРЕС уже рекомендувала, що належне фінансування, не пов'язане з політичними коливаннями, повинно надаватися для судової діяльності та що судові органи повинні залучатися до прийняття рішень щодо бюджетних асигнувань, які здійснюються Парламентом, наприклад, через координаційну роль вищезазначеного незалежного органу (див. Висновок № 2 (2001), пункти 5, 10 та 11). КРЕС рекомендує, щоб адекватне фінансування також забезпечувалося для діяльності, спрямованої на роз'яснення та більшу прозорість судової системи та принципів правосуддя в суспільстві самою судовою системою згідно з принципами, передбаченими у Висновку КРЕС № 2 (2001). Витрати, пов'язані з "програмами охоплення", повинні покриватися із спеціальної бюджетної статті таким чином, щоб вони не відносилися на операційний бюджет судів.

23. Обговорення КРЕС показало, що для ефективного формування правильного сприйняття правосуддя в суспільстві ті самі принципи, що розроблені для суддів, можуть застосовуватися до прокурорів. Беручи до уваги *acquis* [доробок] Ради Європи стосовно прокурорів¹, КРЕС вважає важливим, щоб прокурори в ході цієї частини провадження, яка належить до їхньої юрисдикції, брали участь у наданні інформації громадськості.

Б. ВЗАЄМОДІЯ СУДІВ З УЧАСНИКАМИ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

24. На сприйняття громадськістю системи правосуддя впливають ЗМІ. Утім, таке сприйняття формується також під дуже значним впливом особистих вражень громадян, які є учасниками судового провадження в якості сторін, присяжних або свідків.

25. Такі враження будуть негативними, якщо система правосуддя через своїх основних "гравців" (суддів, прокурорів, судових чиновників) видається якимось чином упередженою або неефективною. Негативне сприйняття такого роду буде легко поширюватися.

26. КРЕС у своїх попередніх висновках [особливо у висновках № 1 (2001), № 3 (2002) та № 6 (2004)] розглядала необхідність для суддів підтримувати (на практиці та в суспільному сприйнятті) сувору неупередженість, а для судів — необхідність досягати справедливого вирішення спорів упродовж розумного строку. У цьому Висновку йдеться про уникнення або виправлення необізнаності та викривленого уявлення про систему правосуддя та її роботу.

27. КРЕС вважає, що для сприяння кращому розумінню ролі судової системи потрібно докласти певних зусиль для якомога надійнішого забезпечення того, що уявлення, яке має суспільство щодо системи правосуддя, є точним та відображає ті зусилля, які докладають судді та судові чиновники для здобуття поваги й довіри до спроможності судів виконувати свої функції. Ці дії повинні чітко продемонструвати межі того, що може система правосуддя.

28. Для поліпшення своїх зв'язків з громадськістю значна кількість судових систем або окремих судів повинна запровадити програми, які допоможуть в організації: а) етичного навчання суддів, персоналу судів, юристів тощо; б) облаштування приміщень судів; в) судових процедур.

а) етичне навчання суддів, персоналу судів, юристів тощо

29. Деякі навчальні програми розраховані на забезпечення того, щоб суди сприймалися в усіх аспектах їхньої роботи такими, що ставляться однаково по відношенню до всіх сторін, тобто безсторонньо та без будь-якої дискримінації за ознаками раси,

---

¹ З цієї теми див. Рекомендацію Комітету Міністрів Ради Європи Res (2000) 19 щодо ролі прокурора в системі кримінального правосуддя.

статі, релігійних переконань, етнічного походження або соціального стану. Судді та судовий персонал навчаються визначати такі ситуації, коли окремі особи можуть відчувати, що має місце або може застосовуватися упереджений підхід, та вміти владнати такі ситуації так, щоб посилити довіру та повагу до суду. Юристам організовано надається спеціальна етична підготовка, що запобігає тому, щоб вони, навмисно чи ненавмисно сприяли формуванню недовіри до системи правосуддя.

б) облаштування приміщень судів

30. Деякі програми покликані з'ясувати причини потенційної недовіри до судів, які закладені в їхній внутрішній організації. Наприклад, перенесення місця прокурора [в судовій залі] подалі від місця суддів на один рівень із стороною захисту посилить враження рівності сторін, яку суд повинен забезпечувати. Так само усунення з приміщень суду будь-яких наочних матеріалів, що натякають, наприклад, на конкретні релігійні або політичні сили, може допомогти розсіяти побоювання щодо упередженості або недостатньої незалежності суддів. Дозвіл звинуваченому з'являтися в суді без наручників, навіть якщо він або вона знаходяться під вартою (крім випадків, коли існує загроза безпеці), та заміна заготованих місць на інші заходи безпеки можуть допомогти у створенні чіткого враження, що презумпція невинуватості, якою користаються відповідачі, насправді гарантована судами. Щодо посилення прозорості судів слід згадати також про переваги організації судових приймалень, які надають користувачам судових послуг інформацію про проведення слухань або хід розгляду певної справи для того, щоб допомогти користувачам розібратися із формальностями і, якщо цього вимагає план приміщень суду, супроводити їх до відділу або судової зали, які вони розшукують.

в) судове провадження

31. Певні заходи вживаються для вилучення тих частин судового провадження, які можуть спричинити образу (обов'язкові релігійні посилення у присягах, формах звернення тощо). Заходи іншого характеру спрямовані на впровадження таких процедур, які забезпечують, що, наприклад, до того, як предстати перед судом, сторони, присяжні або свідки поодиноці або в групі приймаються працівниками суду, які змальовують усно або за допомогою аудіовізуальних матеріалів, створених у співпраці з вченими-соціологами, які дії в суді від них очікуються. Метою таких презентацій є усунення будь-яких невірних уявлень про те, що насправді відбувається в судах.

32. КРЄС підтримує усі кроки, викладені в пунктах 29, 30 та 31, там, де вони посилюють сприйняття безсторонності суддів з боку громадськості та сприяють належному відправленню правосуддя.

В. ВІДНОСИНИ СУДІВ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

33. ЗМІ мають доступ до судової інформації і слухань у спосіб та за обмежень, встановлених національним законодавством (див., наприклад, Рекомендацію Рес (2003) 13 щодо надання інформації через ЗМІ стосовно кримінального процесу). Працівники ЗМІ є повністю вільними при вирішенні того, які матеріали та яким чином мають бути представлені увазі громадськості. Не повинно бути місця спробам перешкоджати ЗМІ у їхній критиці організації або функціонування системи правосуддя. Система правосуддя повинна поважати роль стороннього спостерігача, яку відіграють ЗМІ з метою виявлення недоліків і конструктивної участі в удосконаленні судових процедур та якості послуг, які суди пропонують користувачам.

34. Судді висловлюються насамперед через свої рішення та не повинні роз'яснювати їх в пресі або робити публічні заяви в пресі щодо справ у їхньому провадженні. З іншого боку, було б корисно покращити контакти між судами та ЗМІ:

- і) для посилення розуміння ними своїх відповідних ролей;

ii) для інформування громадськості про характер, обсяг, обмеження та складність роботи суддів;

iii) для виправлення можливих фактичних помилок у повідомленнях про конкретні справи.

35. Судді повинні здійснювати нагляд за роботою судових речників або працівників, відповідальних за зв'язки із пресою.

36. КРЄС хотіла б посприяти на висновки Другої Європейської конференції суддів (див. пункт 3 вище), в яких Раді Європи було запропоновано сприяти проведенню регулярних зустрічей представників судової влади та ЗМІ, а також розглянути можливість підготовки Європейської декларації про відносини між системою правосуддя та ЗМІ для доповнення Рекомендації Rec (2003) 13 щодо надання інформації через ЗМІ стосовно кримінального процесу.

37. Держави повинні заохочувати обмін досвідом, особливо у формі “круглих столів”, щодо правил та практики кожної професії для висвітлення і роз'яснення проблем, які постають перед кожною з них. КРЄС вважає, що Рада Європи могла б з користю встановити або сприяти таким контактам на загальноєвропейському рівні з тим, щоб досягти більшої послідовності відповідних підходів, які існують в Європі.

38. Слід заохочувати журналістські факультети організовувати навчальні курси на тему судових установ та процедур.

39. КРЄС вважає, що обидві професії (судді та журналісти) повинні розробити кодекс поведінки у відносинах з представниками іншої професії та щодо висвітлення судових справ у ЗМІ. Як свідчить досвід держав, у яких така система вже існує, судова влада зазвичай визначає умови, в яких можуть робитися заяви для ЗМІ відносно судових справ, а журналісти виробляють свої власні принципи щодо висвітлення в ЗМІ справ, які перебувають у процесі розгляду, щодо оприлюднення імен (або фото) осіб, які беруть участь у судовому процесі (сторони, потерпілі, свідки, прокурор, слідчий суддя, суддя, який розглядає справу, тощо), а також щодо висвітлення судових рішень у справах, які є предметом підвищеного інтересу суспільства. Відповідно до свого Висновку № 3 (2002), пункт 40, КРЄС рекомендує національним судовим органам здійснити кроки у зазначеному напрямі.

40. КРЄС рекомендує, щоб був створений ефективний механізм, який може отримати форму незалежного органу для вирішення проблем, викликаних висвітленням у ЗМІ судових справ або складностями журналістської роботи при виконанні ними своїх інформаційних завдань. Такий механізм виробив би загальні рекомендації для попередження повторення проблем, що спостерігалися в минулому.

41. Також необхідно заохочувати створення приймалень та інформаційних служб в судах не лише, як зазначалося вище, для зустрічі відвідувачів судів та допомоги споживачам судових послуг, але й для допомоги ЗМІ у поглибленні їхнього розуміння роботи системи правосуддя.

42. Ці служби, за якими повинні наглядати судді, могли б виконувати такі завдання:

- повідомляти ЗМІ резюме судових рішень;
- надавати ЗМІ фактичну інформацію про судові рішення;
- підтримувати зв'язок із ЗМІ стосовно слухань у справах, які викликають підвищений інтерес громадськості;
- надавати роз'яснення щодо фактів або уточнення у справах, які висвітлюються в ЗМІ (див. також пункт 34(iii) вище). Судові приймальні або речники¹ можуть

---

¹ Див. Висновки П'ятого засідання голів європейських верховних судів, м. Любляна, 6–8 жовтня 1999 року, пункт 4, де також чітко визначається, що представник суду по роботі із ЗМІ не повинен представляти власну позицію з будь-якого винесеного рішення або у справі, яка ще розглядається.

привертати увагу ЗМІ до відповідних питань та юридичних проблем, які розглядалися у певній справі, організувати відвідання слухань та здійснювати відповідні практичні організаційні заходи, зокрема з метою захисту осіб, що беруть участь як сторони, присяжні або свідки.

43. Уся інформація, що надається судами ЗМІ, повинна передаватися у прозорий та недискримінаційний спосіб.

44. Питання можливості допуску телевізійних камер до судової зали при розгляді будь-яких, крім процедурних, питань було предметом широкої дискусії як на Другій Конференції європейських суддів (див. пункт 3 вище), так і на засіданні КРЕС. Деякі члени КРЕС висловили серйозні застереження щодо цієї нової форми публічного висвітлення роботи судів.

45. Публічний характер судових слухань є однією з фундаментальних процесуальних гарантій у демократичних суспільствах. Хоча міжнародне право та національне законодавство дозволяють винятки з принципу публічності судочинства, важливо, щоб такі винятки обмежувалися лише тими, що дозволені пунктом 1 статті 6 ЄКПЛ.

46. Принцип відкритості судового процесу передбачає, що громадянам та працівникам ЗМІ повинен дозволятися доступ до судових зал, у яких проходять слухання, але новітнє аудіовізуальне обладнання надає подіям, що передаються, такого широкого розголосу, що саме поняття відкритих слухань повністю змінює своє сутнісне наповнення. Це може мати певні переваги в плані підвищення громадської обізнаності про те, як проводяться судові процеси, та покращення іміджу судової системи, але поряд з цим існує також ризик того, що присутність телевізійних камер в суді може зашкодити провадженню та змінювати поведінку осіб, які беруть участь у слуханнях (судді, прокурори, адвокати, сторони, свідки тощо).

47. Коли здійснюється телевізійний запис судових слухань, повинні використовуватися стаціонарні камери, а головуючий суддя повинен мати можливість приймати рішення щодо умов зйомок та переривання трансляції у будь-який час. Ці та будь-які інші необхідні заходи повинні захищати права осіб, які беруть участь у слуханнях, та забезпечувати, щоб слухання проводилися належним чином.

48. Слід також брати до уваги думку осіб-учасників процесу, зокрема в певних типах судових процесів, які стосуються приватних справ людей.

49. З огляду на особливо сильний вплив телемовлення та ризик виникнення тенденції до нездорової цікавості КРЕС закликає ЗМІ розробити свої власні кодекси професійної поведінки для забезпечення збалансованого висвітлення судових процесів, щоб досягти об'єктивності такого висвітлення.

50. Можуть існувати причини першорядного характеру, які виправдовують проведення зйомок процесів у конкретних справах, які є чітко визначеними, наприклад для освітніх цілей або для збереження на півці слухань, які мають особливе історичне значення для майбутнього використання. У таких випадках КРЕС підкреслює необхідність захисту осіб-учасників слухань, зокрема через забезпечення того, що методи зйомки не заважають належному проведенню слухань.

51. Хоча ЗМІ відіграють вирішальну роль у забезпеченні права громадськості на інформацію та доступ до документів, за словами Європейського суду з прав людини, як "сторожовий пес демократії", ЗМІ іноді можуть втручатися в приватне життя людей, руйнуючи їхню репутацію або порушуючи презумпцію невинуватості, тобто здійснюючи дії, щодо яких окремі особи мають юридичні підстави вимагати судового захисту своїх прав. Попит на сенсаційні статті та комерційна конкуренція серед ЗМІ несуть загрозу перебільшень та помилок. У кримінальних справах відповідачі іноді публічно змальовувалися або сприймалися ЗМІ як винуваті особи ще до того, як суд встановлював їхню вину. У разі подальшого виправдання таких осіб повідомлення ЗМІ можуть до того часу вже завдати непоправної шкоди їхній репутації, а це жодним рішенням суду виправити вже неможливо.

52. Судам, таким чином, необхідно виконувати свій обов'язок, керуючись рішеннями Європейського суду з прав людини, з тим, щоб знайти баланс між конфліктуючими цінностями захисту людської гідності, приватності, репутації та презумпції невинуватості, з одного боку, та свободи слова, з другого.

53. Як зазначається у висновках Другої Європейської конференції суддів (див. пункт 3 вище), відповідь у рамках кримінального права на порушення особистих прав (таких як репутація, гідність або приватність) повинна бути обмежена досить винятковими випадками¹. Однак суди зобов'язані забезпечити відшкодування шкоди у цивільних справах, зважаючи не лише на шкоду, завдану потерпілому, а й на серйозність порушення та масштаб відповідних публікацій у ЗМІ.

54. Суди також повинні мати право (у виняткових випадках, чітко визначених для уникнення будь-яких звинувачень в цензурі) вживати термінових заходів для негайного припинення найсерйозніших порушень особистих прав людини (зокрема репутації, гідності або приватності) через вилучення публікацій або заборону трансляції програм.

55. У випадках, коли на суддю або суд здійснюється тиск або нападки з боку ЗМІ (або з боку відомих політичних чи громадських діячів через ЗМІ) з причин, пов'язаних з відправленням правосуддя, КРЄС вважає, що з огляду на обов'язок суддівської стриманості відповідний суддя повинен утримуватися від реагування через ті самі канали. Пам'ятаючи, що суди можуть виправити помилкову інформацію, поширену в пресі, КРЄС вважає, що було б бажаним, якби національні судові органи спиралися на підтримку осіб або органу (наприклад Вищої судової ради або асоціації суддів), які можуть та готові надати невідкладну й ефективну відповідь на такі випадки або нападки, коли це доречно.

Г. ДОСТУПНІСТЬ, ПРОСТОТА ТА ЗРОЗУМІЛІСТЬ МОВИ, ЯКА ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ СУДАМИ В ХОДІ СЛУХАНЬ ТА В РІШЕННЯХ

56. Мова, якою користуються суди в ході слухань та в судових рішеннях, є не лише потужним інструментом, який вони можуть застосовувати для виконання своєї просвітницької ролі (див. пункт 6 вище), але вона очевидно є насамперед "правом на практиці" для конкретних сторін судових справ. Таким чином, доступність, простота та ясність мови судів є бажаними².

57. КРЄС відзначає, що в деяких європейських країнах судді вважають, що дуже стислі рішення суду посилюють його авторитет; у деяких інших країнах судді відчувають, що їхнім обов'язком є або вони насправді зобов'язані за законом чи в силу існуючої практики надавати широкі письмові роз'яснення усіх аспектів своїх рішень.

58. Не маючи наміру поглиблено розбирати це питання, на яке значний вплив має юридичний стиль тієї чи іншої країни, КРЄС вважає, що проста та ясна суддівська мова є корисною, оскільки вона посилює доступність та передбачуваність верховенства права для громадян, якщо необхідно, за допомоги експерта-юриста, як передбачає практика Європейського суду з прав людини.

59. КРЄС вважає, що судова мова повинна бути лаконічною та простою, повинна уникати, крім випадків, коли це необхідно, формулювань латиною або іншими мовами, які важко зрозуміти широкому загалу³. Юридичні поняття та норми можуть бути вичерпно пояснені цитуванням законодавства або судових рішень.

¹ Див. пункт 28 Плану дій, прийнятого Міністерською конференцією з питань політики щодо ЗМІ (Київ, 10–11 березня 2005 р.), де було підтверджено необхідність вивчити ситуацію в державах-членах стосовно законодавства про дифамацію.

² Див. Висновки П'ятого засідання голів європейських верховних судів, м. Любляна, 6–8 жовтня 1999 року, пункт 1.

³ Див. Висновки зустрічі голів асоціацій суддів на тему "Правосуддя та суспільство", м. Вільнюс, 13–14 грудня 1999 року, пункт 1.

60. Ясність та стислість, однак, не повинні бути абсолютною метою, оскільки суддям у своїх рішеннях також необхідно зберігати точність та повноту аргументації. На думку КРЕС, законодавство або судова практика щодо обґрунтування судових рішень повинні передбачати, щоб завжди існувала певна форма аргументування та щоб судді залишалися достатня свобода власного розсуду при виборі того, чи слід приймати усне рішення, коли це дозволяється (яке може відтворюватися із запису на вимогу або в разі необхідності), та/або коротке письмове аргументоване рішення (наприклад у формі рішення в стилі "attendu", як прийнято в деяких країнах), або розширене письмове аргументоване рішення в усіх тих випадках, коли неможливе посилення на існуючі прецеденти, та/або коли цього вимагають фактичні обставини справи. Спрощена форма аргументування може застосовуватися до судових наказів, розпоряджень, ухвал та інших рішень, які мають процесуальне значення та не стосуються матеріальних прав сторін.

61. Важливим аспектом доступності права, що втілюється в судових рішеннях, є їхня доступність для громадськості¹. Для досягнення цієї мети КРЕС рекомендує, щоб принаймні усі рішення Верховного Суду та інші важливі судові рішення були доступними на Інтернет-сайтах безоплатно, а також надавалися в друкованому вигляді з оплатою лише вартості копіювання. Слід вжити належних заходів при поширенні судових рішень для захисту приватності заінтересованих осіб, особливо сторін та свідків.

РЕЗЮМЕ РЕКОМЕНДАЦІЙ ТА ВИСНОВКІВ

А. Зв'язки судів з громадськістю з наголосом на ролі судів у демократичному суспільстві

А.1. Важливим обов'язком держави є надання кожному ще в школі або вищому навчальному закладі громадянських знань, у яких значна увага приділяється системі правосуддя (див. пункт 11 вище).

А.2. Відповідні шкільні та університетські освітні програми повинні включати описання судової системи, відвідання судів та активне викладення судових процедур. Суди та асоціації суддів в цьому плані можуть співпрацювати із школами, вищими навчальними закладами та іншими освітніми установами для того, щоб бачення суддів було присутнім у навчальних програмах та відкритих обговореннях (див. пункт 12 вище).

А.3. Судам слід брати участь у загальних рамкових програмах, які організуються іншими державними інституціями, та відігравати активну роль у наданні інформації громадськості (див. пункти 14 та 15 вище).

А.4. Таким чином, рекомендуються такі заходи (див. пункти 16—19 вище):

- створення в судах відділів, відповідальних за прийом відвідувачів та інформування;
- поширення друкованих матеріалів, відкриття Інтернет-сайтів, за які суди несуть відповідальність;
- організація судами календаря освітніх заходів та/або регулярних зустрічей, відкритих для громадян, громадських організацій, осіб, що визначають політику, студентів тощо;
- "програми охоплення" та програми, спрямовані на доступ до правосуддя.

А.5. Суддям має бути надана можливість отримати відповідну підготовку щодо зв'язків з громадськістю. Суди також повинні мати можливість залучати в штат

---

¹ Див. Висновки П'ятого засідання голів європейських верховних судів, м. Любляна, 6—8 жовтня 1999 року, пункт 1.

працівників, які відповідатимуть саме за зв'язки з освітніми установами (див. пункт 20 вище).

А.6. Роль координування різноманітних ініціатив на місцях, а також сприяння загальнонаціональним "програмам охоплення" повинна бути надана незалежному органу, що згадується в пунктах 37 та 45 Висновку КРЄС № 1 (2001) (див. пункт 21 вище).

А.7. Адекватне фінансування не за рахунок операційного бюджету судів має бути забезпечено для здійснення судами діяльності із роз'яснення та забезпечення прозорості принципів і механізмів правосуддя в суспільстві, а також для витрат, пов'язаних із "програмами охоплення" (див. пункт 22 вище).

А.8. Прокурори стосовно тієї частини судового провадження, що належить до їхньої юрисдикції, повинні брати участь у наданні інформації громадськості (див. пункт 23 вище).

Б. Відносини судів з учасниками судових процесів

Б.1. КРЄС вважає, що для сприяння кращому розумінню ролі судової влади потрібно докласти зусиль для якнайкращого забезпечення того, що сприйняття суспільством системи правосуддя є точним та відображає ті зусилля, які докладаються судьями та судовими посадовцями для здобуття поваги та довіри до спроможності судів виконувати свої функції. Ці дії повинні чітко продемонструвати межі того, що може система правосуддя (див. пункти 24—27 вище).

Б.2. КРЄС підтримує усі кроки, які здійснюються в напрямі зміцнення сприйняття громадськістю безсторонності суддів та забезпечення належного відправлення правосуддя (див. пункти 28—32 вище).

Б.3. Такі ініціативи можуть включати (див. пункти 28—32 вище):

- навчальні програми з питань недискримінації та забезпечення рівного ставлення, організовані судами для суддів та працівників судів (на додаток до подібних програм, що організовуються юристами або для юристів);
- організація приміщень та роботи суду таким чином, щоб уникнути будь-якого враження нерівності сторін;
- процедури, покликані унеможливити завдання ненавмисної образи та полегшити участь усіх осіб, залучених до судового процесу.

В. Зв'язки судів із засобами масової інформації

В.1. КРЄС вважає доцільним поліпшувати відносини між судами та ЗМІ (див. пункт 34 вище):

- для посилення розуміння ними своїх відповідних ролей;
- для інформування громадськості про характер, обсяг, обмеження та складності в роботі суддів;
- для виправлення можливих фактичних помилок у повідомленнях про окремі судові справи.

В.2. Судді повинні здійснювати нагляд за роботою речників судів або працівників, відповідальних за зв'язки із ЗМІ (див. пункт 35 вище).

В.3. КРЄС вважає, що держави повинні заохочувати обмін думками, особливо у формі "круглих столів", щодо правил та практики обох професій та що Рада Європи могла б з користю встановлювати або сприяти таким контактам на загальноєвропейському рівні з тим, щоб досягти більшої послідовності відповідних підходів, які існують в Європі (див. пункти 36 та 37 вище).

В.4. Слід заохочувати журналістські школи організувати навчальні курси щодо діяльності судових установ та судових процедур (див. пункт 38 вище).

В.5. КРЄС вважає, що обидві професії (судді та журналісти) повинні скласти кодекс поведінки щодо відносин з представниками іншої професії та щодо висвітлення судових справ у ЗМІ (див. пункт 39 вище).

В.6. КРЄС рекомендує, щоб був створений ефективний механізм, який може отримати форму незалежного органу для вирішення проблем, викликаних висвітленням у ЗМІ судових справ або складнощами журналістської роботи при виконанні ними своїх інформаційних завдань. Такий механізм виробив би загальні рекомендації для запобігання повторенню проблем, що спостерігалися в минулому (див. пункт 40 вище).

В.7. Також необхідно заохочувати створення інформаційних служб та приймалень в судах під наглядом суддів для допомоги ЗМІ у покращенні їхнього розуміння роботи системи правосуддя (див. пункти 41 та 42 вище) за допомогою:

- надання ЗМІ резюме судових рішень;
- надання ЗМІ фактичної інформації про судові рішення;
- підтримання зв'язків зі ЗМІ щодо слухань у справах, які викликають особливий суспільний інтерес;
- надання роз'яснень або уточнень за фактами справ, які висвітлюються в ЗМІ.

В.8. КРЄС вважає, що уся інформація, яка надається ЗМІ судами, повинна передаватися у прозорий та недискримінаційний спосіб (див. пункт 43 вище).

В.9. КРЄС вважає, що коли відбувається телевізійний запис судових слухань, мають використовуватися стаціонарні камери, а головуючий суддя повинен мати можливість приймати рішення щодо умов зйомок та переривання трансляції у будь-який момент. Ці та будь-які інші необхідні заходи повинні захищати права осіб, які беруть участь у слуханнях, та забезпечувати проведення судового розгляду належним чином. Крім того, необхідно також враховувати позицію осіб-учасників процесу, зокрема у певних типах процесів, які стосуються приватних справ людей (див. пункти 44—48 вище).

В.10. КРЄС закликає ЗМІ розробити власні кодекси професійної поведінки для забезпечення збалансованого висвітлення судових процесів, які вони висвітлюють, з тим, щоб досягти об'єктивності такого висвітлення (див. пункт 49 вище).

В.11. КРЄС вважає, що можуть також існувати причини першорядного характеру, які виправдовують проведення зйомок процесів у конкретних справах, які є чітко визначеними (наприклад для освітніх цілей або для збереження на плівці слухань, які мають певне історичне значення для майбутнього). У таких випадках необхідно захистити осіб-учасників слухань, зокрема, забезпечивши, щоб методи зйомки не заважали належному проведенню слухань (див. пункт 50 вище).

В.12. КРЄС вважає, що кримінальне провадження у справах щодо порушення особистих прав повинно бути обмеженим винятковими випадками. Проте суди все ж зобов'язані забезпечити відшкодування шкоди у цивільних справах, зважаючи не лише на шкоду, завдану потерпілому, а й на серйозність порушень та масштаб відповідних публікацій у ЗМІ. Суди також повинні мати право (у виняткових випадках) вживати термінових заходів для негайного припинення найсерйозніших порушень особистих прав шляхом вилучення публікацій або заборони трансляції програм (див. пункти 51—54 вище).

В.13. У випадках, коли на суддю або суд здійснюється тиск або нападки з боку ЗМІ з причин, пов'язаних з відправленням правосуддя, КРЄС вважає, що з огляду на обов'язок суддівської стриманості відповідний суддя повинен утримуватися від реагування через ті самі канали. Пам'ятаючи, що суди можуть виправити помилкову інформацію, поширену в пресі, КРЄС вважає, що було б бажаним, якби національні судові органи спиралися на підтримку осіб або органу (наприклад Вищої судової ради або асоціації суддів), які можуть та готові надати невідкладну й ефективну відповідь на такі випадки або нападки, коли це доречно (див. пункт 55 вище).

Г. Доступність, простота та ясність мови, яка використовується судьями у ході слухань та в судових рішеннях

Г.1. КРЄС вважає, що доступність, простота та ясність мови судів є бажаними (див. пункти 56—58 вище).

Г.2. КРЄС вважає, що судова мова має бути лаконічною та простою, повинна уникати, окрім випадків, коли це є необхідним, формулювань латиною або іншими мовами, які важко зрозуміти широкому загалу. Юридичні поняття та норми можуть бути вичерпно пояснені цитуванням законодавства або судових рішень (див. пункт 59 вище).

Г.3. На думку КРЄС, аргументація судових рішень повинна завжди бути точною та повною, хоча в процесуальних питаннях може бути доречним спрощене обґрунтування, а судді можуть, коли це дозволяється, надавати пояснення усно (що може відтворюватися із запису, якщо необхідно), а не в письмовій формі (див. пункт 60 вище).

Г.4. КРЄС рекомендує, щоб принаймні усі рішення Верховного Суду та інші важливі судові рішення були доступними на Інтернет-сайтах безоплатно, а також надавалися в друкованому вигляді з оплатою лише вартості копіювання. Слід, проте, вжити відповідних заходів при поширенні судових рішень для захисту приватності заінтересованих осіб, особливо сторін та свідків (див. пункт 61 вище).